

GAYRİMİLLİ OSMANLI BURJUVAZİSİ

2 Mart 2022

Yıldırım Koç

1908 öncesindeki dönemde Osmanlı Devleti'nde Avrupa sermayedarlarının önemli ilişkileri ve yatırımları vardı. Avrupa burjuvazisi Osmanlı'daki burjuvazinin bir parçasını oluşturuyordu. Avrupa burjuvazisinin bir bölümü uzunca bir süre önce Osmanlı'ya yerleşmiş Levantenlerdi. Avrupalı sermayedarlar, Osmanlı'daki Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklarla yakın bir işbirliği geliştirdiler ve gayrimüslim azınlıklardan bir ticaret, finans ve sanayi burjuvazisinin doğmasına önemli katkılarda bulundular. Ayrıca, 15. yüzyılın sonlarında İspanya'dan Osmanlı'ya göç eden Yahudiler içinde 17. yüzyılda yaşayan Sabetay Sevi'nin takipçileri de ("Sabetaycılar" veya "Dönmeler") ayrı ve içine kapalı bir cemaat oluşturdu. Bunların bir bölümü de burjuvalaştı.

Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderlerini karşılamada zorluk çekmeye başladı. Genişlemenin durmasıyla başka bölgelerden ganimet ve ek vergi biçiminde kaynak aktarımının sona ermesi, uzayan savaşların giderlerinin artması ve ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla iç kaynaklara yönelmesi gündeme geldi. Devletin artan nakit ihtiyacının karşılanması amacıyla, ülkede toplanan vergide mültezimlerin kullanılması yaygınlaştı. Mültezimler de ülkedeki gayrimüslim sarraflardan borç alarak, devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye başladı. Böylece, servet sahibi bazı gayrimüslimlerin elindeki birikim, tefeci sermayesine dönüştü. Vergisini ödemekte zorlanan köylülerin de aynı yola başvurması söz konusuydu.

Rumlar ve Yahudiler, Fatih Sultan Mehmet döneminden 18. yüzyıla kadar sarraflıkta ön plandaydı. Ancak 18. ve 19. yüzyıllarda tamamı gayrimüslim olan sarrafların yüzde 85'ini Ermeniler oluşturuyordu. Müslüman sarraf yoktu. Ermeni sarraflar çeşitli vergilerin toplanmasında iltizamla uğraşırken, Yahudi sarraflar genellikle saray çevresinin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgileniyordu. (Şule Eskenazi, *Türkiye'de Burjuvazi Olgusu: Gayrimüslimlerin İktisadi Faaliyetleri (1908-1945)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, 2018, s.106)

Bu gayrimüslim unsurlar, Osmanlı'yı sömürme çabası içinde bulunan Avrupalı sermayedarlarla yakın ilişki içindeydi. Bu ilişkinin bir boyutu, inanç ve dil yakınlığıydı. Diğer boyut ise, Osmanlı'yı zayıflatma ve ardından parçalama çabası içinde olan Avrupalı devletlerin, Osmanlı'nın zayıf karnı olarak gayrimüslim azınlıkları kullanılacak araçlar olarak görmesiydi. 1821 yılındaki Mora Ayaklanması ile başlayan süreç, Avrupalı devletlerle Osmanlı'daki gayrimüslim azınlıklar arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirdi.

Yahya S. Tezel bu süreci şöyle anlatmaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim tüccar ve sarraf çevreleri 16. yüzyılda büyük önem kazanmaya başladı. (...) 17. yüzyılda ömür boyu mültezimliğinin, 18. yüzyılda ise eyaletlerin birer bütün halinde mültezim-valilere bırakılmasının yaygınlaşması, gayrimüslim tüccar-sarrafları daha da güçlendirdi. Bunlar ya mültezim olarak vergi-rant kaynaklarını kendileri kesime alıyor, ya da Müslüman askeri guruplar ve ayan ve derebeyleri arasından çıkan mültezimlerin üstünde, ellerinde tuttukları para fonları aracılığıyla iktisadi, hatta siyasi denetim kuruyorlardı." (Yahya S.Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yay., Ankara, 1982, s.57)

"Asıl güçlerini aracılığını yaptıkları Avrupalı tüccarlardan alan bu Ermeni, Yahudi ve Rum İstanbul sarraflarından bazılarının varlığı, 18. yüzyıl sonlarına doğru 1 milyon sterlini bulmaktaydı. Yerli gayrimüslim tüccar-tefecilerin Osmanlı ekonomisinin kapitalist dünya piyasasına eklenmesi açısından yerine getirdiği temel işlev, Avrupalı tüccarlarla bunların Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nihai müşterileri arasında aracılık yapmak, Osmanlı ülkelerindeki tüketim ve üretim alanlarını kapitalist gelişme merkezlerindeki birikime bağlayan zincirlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki başlıca halkalarını oluşturmaktı." (Tezel,1982;58)

Böylece bir gayrimüslim finans burjuvazisi oluştu. Orhan Kurmuş'un tespitleri de şöyledir:

"Rumlar ve Ermeniler Avrupa sermayesinin Batı Anadolu'ya girmesi ve yerleşmesi sürecinde önemli bir rol oynadılar. Bölgeyi ve gelenek-göreneklerini yakından tanıdıkları, ticaret ilişkilerinde buldukları Türk halkın dilini bilmeleri, ticari deneyim ve becerileri onları Avrupalılar için vazgeçilmez, doğal bir ortak niteliğine yükseltti. İzmir'deki ticaret kolonisi ile bölgenin içerilerindeki üreticiler arasındaki tek bağ Rum ve Ermenilerdi. Onlar olmadan ithal edilen Avrupa malları satılamayacağı gibi, Batı Anadolu'nun ihraç malları da üreticilerden toplanıp İzmir'e, oradan da Avrupa pazarlarına gönderilemezdi. (...)

"İzmir'de ve daha içerilerde yerleşmiş Rum, Ermeni ve Yahudi toplulukları olduğu gibi, çeşitli Avrupa uluslarının temsilcileri de İzmir'de ticaret kolonileri kurmuştu." (Kurmuş,1977;32-33)

"İzmir nüfusunun büyük çoğunluğunu ve içerdeki kentlerin nüfusunun yüzde 25 – yüzde 85'ini meydana getiren Rum, Ermeni ve Yahudiler ekonomik bakımdan son derece güçlüydüler. Küçük ticaret ve sanayi, bankacılık ve kıyı ticareti hemen hemen tümüyle onların elindeydi. Yahudiler daha çok parasal işlerle uğraşırken, en ücra köşelerdeki bakkal dükkanları bile Rumların veya Ermenilerin kontrolü altındaydı. Rumlar aynı zamanda sokak satıcılığından nalbantlığa, değirmencilikten, kahveciliğe kadar her türlü işle uğraşıyordu. En başarılı oldukları alan ticaret, özellikle komisyonculuk idi. Kısaca söylemek gerekirse canalıcı birçok ekonomik faaliyete azınlıklar hakimdi." (Orhan Kurmuş, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Bilim Yay., İst., 1977, s.33-34)

"İngiliz sermayesinin Türkiye'ye ihraç edilmesinde en etkin rolü oynayan anonim şirketlerin yanısıra, Levant şirketinin dağılmasından sonra İzmir'i kendine vatan edinen veya sonradan İngiltere'den İzmir'e göç eden İngilizlerin rolünü de küçümsememek gerekir. Bu ikinci grup daha çok toprak spekülasyonu, madencilik imtiyazları, aile şirketleri biçiminde sanayi işletmeleri ve ticaret alanında faaliyet gösteriyordu. (...) Bu grubun üyeleri çoğunlukla doğma-büyüme İngiliz değildiler. Aralarında uyruklarını değiştirerek İngiliz vatandaşı olmuş Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve hatta Türkler bulunuyordu. Uyrugunu değiştirip İngiliz vatandaşı olan Osmanlı vatandaşları genellikle adlarını de değiştirdikleri için bunların sayısını kesinlikle bilmek olanağı yok." (Kurmuş,1977;35)

Haydar Kazgan, gayrimüslim burjuvazinin ekonomide artan rolünü şöyle özetlemektedir:

"Osmanlı azınlıkları, Avrupa misyoner hareketinin bir sonucu olarak, 19. asrın ilk çeyreğinde özellikle iktisat, ticaret ve çeşitli meslek öğretiminde Türkler üzerinde büyük bir üstünlük sağlamaya başlamışlardı. Daha sonra açtıkları kendi cemaat okullarında da bu üstünlüklerini arttırmışlardı. Böylece 19. asır boyunca memleketin bütün dış ticaretini kontrolleri altına aldıkları gibi, imparatorluğun hemen her tarafında iç ticareti, her türlü üretim (tarım dahil) kuruluşlarını ve nihayet küçük esnafılığı dahi kendilerine özgü bir dayanışma içinde ele geçirmişlerdir. Bunun yanında, gelişen bankacılık ve her türlü iktisadi faaliyete destek sağlayan bankerlik ve tefecilik de tamamen kontrolleri altına girmişti. (...)

"Azınlıklar ekonomik yönden güçlendikleri ve yabancılarla birlikte memleketin ekonomik hayatına hakim oldukları gibi, gerek 1876 ve gerek 1908 meşrutiyetlerinin getirdiği hürriyetler ve haklar sayesinde siyasi olarak da güç kazanmışlardı. Diğer taraftan azınlıklar, kendi cemaat okullarını geliştirdikçe, cemaat ve teba olmaktan çıkıp, kendi milli varlıklarını ortaya koyacak ve buna bağlı siyasi eylemleri besleyecek bir öğretim olanağına da kavuşmuşlardı." (Haydar Kazgan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Şirketleşme, Vakıfbank Yay., İstanbul, 1999, s.202)

Avrupa'da kapitalizmin gelişmesi ve üretimin artmasıyla uluslararası düzeyde ticaretin yaygınlaşması sürecinde, Osmanlı'nın kabul ettiği kapitülasyonlar, Avrupa ürünlerinin Osmanlı'da pazarlanması ve Osmanlı'dan çeşitli tarım ürünleri ile hammaddelerin alınması sürecini hızlandırdı. Bu süreçte, Osmanlı'daki Rum, Ermeni ve Yahudiler, dış ticarete aracılık görevini üstlendi. Gayrimüslim azınlıkların yabancı dil bilgisi ve inanç yakınlığı, bu işbirliğini daha da geliştirdi. İlk başlardaki aracılık,

Osmanlı uyruğu gayrimüslimlerin aracılıktaki başarılarıyla, Osmanlı'da ağırlıklı olarak gayrimüslimlerden oluşan bir ticaret ve finans burjuvazisinin ortaya çıkmasını sağladı. Bu ticaret burjuvazisi, padişahın bazı ayrıcalıklar da elde etti. Müslüman eşraftan dış ticarete aracılığa soyunanlar ("Hayriye tüccarı") ise başarılı olamadı. Avrupa sermayesinin Osmanlı'daki ağırlığı arttıkça, gayrimüslim burjuvazi de Avrupa sermayesi ve devletleriyle ekonomik ve siyasi işbirliğini daha da geliştirdi ve güçlendi.

Osmanlı Devleti, hazinenin nakit sıkıntısı içinde bulunduğu durumlarda, İstanbul'daki gayrimüslim sarraflardan, diğer bir deyişle, finans burjuvazisinden borç alıyordu.

1838 yılında Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Baltalimanı Anlaşması sonrasında Osmanlı'nın dış ticareti hızla artınca, gayrimüslim Osmanlı burjuvazisinin sermaye birikimi daha da arttı. Bu burjuvazi, ürün aldığı köylülere gerekli durumlarda faizle borç vererek tefecilik de yaptı.

1839 yılındaki Tanzimat Fermanı'na kadar bazı kamu görevlileri ve gayrimüslim azınlıkların servetleri müsadere edilebiliyordu. Bu uygulama da insanların sermaye birikimi eğilimini zayıflatıyordu. Tanzimat Fermanı ile müsadere uygulamasına son verildi. Böylece Osmanlı gayrimüslim ticaret ve finans burjuvazisi daha güvenli bir yolda ilerlemeye başladı.

Yahya S.Tezel bu süreci şöyle özetlemektedir:

"Osmanlı ihraç mallarının içerdeki toptan ticareti bile yabancı şirketlerin denetimine girmiş, ithalatla ilgili ticaret işlevleri, metropol burjuvazilerinin organik uzantıları sayılabilecek yerli gayrimüslimlerin tekelinde kalmıştı. (...) Bu ticaret zinciri sisteminin iç halkaları üstünde binlerce yerli esnaf ve tüccar bulunmakta, ancak, toplam ticaret gelirlerinin dağılımında en büyük payı, yabancı kapitalistler ve onların organik uzantısı gibi olan İstanbul ve İzmir gayrimüslim tüccar çevreleri almaktaydı.

"Bankacılık Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı özel sermayenin en önemli uğraşı alanlarından biriydi. (...) Padişah ve ailesinin İstanbul'daki gayrimüslim sarraf-bankerlere olan borcu 1863 yılında 11 milyon sterlini bulmuştu. İstanbul'un yerli gayrimüslim bankerleri ise, aslında Saray'dan aldıkları borç senetlerini Avrupa banka ve borsa çevrelerinde kırdırmakta, Saray'la Avrupa mali çevreleri arasında aracılık yapmaktaydı. (...)

"Osmanlı ekonomisinin ulaştırma sektörü de kesin bir yabancı denetimine girdi.

"Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaretindeki ülkeşırı deniz taşımacılığı tamamen yabancıların denetiminde olduğu gibi, ülkenin limanları arasındaki taşımacılıkta Osmanlı bandıralı gemilerin payı çok azdı. (...) Liman kentlerini geliştiren de Avrupa sermayesi oldu. İstanbul, İzmir, Beyrut ve Selanik'te yabancı şirketler rıhtım, elektrik, havagazı, su, tramvay tesisleri kurdu ve işletti. (...)

"Avrupalı kapitalistlerin Osmanlı tarımındaki yatırımlarından daha önce söz etmişim. Bunların tarım dışı üretken kesimlere yaptığı yatırımlar ise hem bir bütün olarak sınırlı kalmış, hem de daha çok ihracat için ham madde üreten madencilik kesiminde toplanmıştır. (...) 1910 yılında bu şirketlerin madencilik üretiminin toplam değeri içindeki payı yüzde 69'a, yerli gayrimüslimlere ait işletmelerin payı yüzde 12'ye yükselmiş, Türk işletmelerinin payı ise yüzde 19'a düşmüştü." (Tezel,1982;79-81)

"Gayrimüslim ticaret burjuvazisi yerli varlıklı sınıflar arasında tam bir komprador işlevini kazandı. Zengin yerli Ermeni, Rum ve Yahudiler metropol burjuvazilerinin Osmanlı ekonomisiyle olan ilişkilerinde gereksindiği aracılık işlevlerini tekellerine almış, metropollerle olan din ve dil benzerlikleri bunların toplumun Müslüman-Türk çoğunluğu karşısındaki gücünü pekiştirmişti. Çoğu ikinci bir ülkenin vatandaşlığını elde ederek yabancılara tanınan vergi ve yargı bağımsızlıklarından da yararlanmaktaydı. (...)

"Bu çevreler gelirlerinin önemli bir kısmını ülke dışına aktarmışlardır. İstanbul Levantenlerinin Paris'in en pahalı mahallelerinden birbiriyle görkem ve lükste yarışan köşkler yaptırdığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde harcadıkları da tüketime ve görkemli mesken yapımına gitmiştir. Yerli gayrimüslim tüccarların, bankerlerin ve Levanten-Avrupalıların Boğaz kıyılarında, Adalar'da, İzmir ve Trabzon gibi kentlerde yaptırdığı binlerce

evin, yüzlerce konağın görkemi ve zevkliliği, Cumhuriyetin Müslüman-Türk burjuvazisinin yapılarıyla erişemediği izler olarak hâlâ bizimle beraberdir.” (Tezel,1982;83)

Osmanlı Devleti 1854 yılından itibaren ülke dışından borçlanmaya başladı. Bu borçlanmada, Avrupa sermaye çevreleri ile yakın ilişki içinde olan gayrimüslim sarraflar ve ticaret burjuvazisi aracılık yapmaya başladı. “Galata bankerleri” adı verilen gayrimüslim sermayedarlar, Osmanlı Devleti’nin borçlanması sürecinde önemli gelirler elde ettiler. “Galata bankerleri”nin bu aracılığı, 1881 yılında alacaklı devletlerin müdahale etmesi ve Düyun-u Umumiye İdaresi’nin kurulmasıyla sona erdi.

19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı sermayedarların Osmanlı’ya ilgisi arttı. İzmir-Aydın ve İzmir-Turgutlu (Kasaba) demiryollarının yapımı, yabancılara toprak satışının serbest bırakılması sonrasında Ege Bölgesi’nde İngiliz sermayedarlarının kurduğu büyük çiftlikler, madencilik ve diğer sektörlerde yabancı yatırımları, Osmanlı burjuvazisi içinde önemli bir yabancı unsur yarattı. Ayrıca daha önceki yüzyıllardan itibaren Osmanlı ile ticaret yapan ve Osmanlı’da yerleşmiş yabancı uyruklulardan oluşan Levantenler de özel bir kesim oluşturdu. Batı ile ilişkileri iyi olan Sabetaycılar (Dönmeler) de, kendi içlerinde ileri düzeyde bir dayanışma uygulayan kesimlerdi ve bunların bir bölümü de Osmanlı burjuvazinin parçasıydı. Müslüman-Türk unsurlardan burjuvazi içinde yer alanlar son derece azdı.

Osmanlı’nın son dönemlerine gelindiğinde, ekonomik olarak ciddi biçimde güçlenmiş ve Avrupalı sermayedarlarla yakın ilişki içinde olan çok güçlü bir gayrimüslim (Rum, Ermeni ve Yahudi) ticaret ve finans burjuvazisi vardı. Bu burjuvazi bazı sanayi kuruluşlarına da yatırım yapmıştı. Sanayi yatırımlarına bir örnek, Tubini ailesinin fabrikasıdır.

“Banker Tubini ailesinin bir kanadı tarafından kurulup işletilmekte olan Beşiktaş’taki mobilya ve aksesuar fabrikası. (...) Tubini ailesi fertlerinin hepsi Fransız uyrukludur; İstanbul’a yerleşmiş ve özellikle baba Bernard Tubini, bankerlikle ün yapmıştır.” (Kazgan,1999;86)

“Bu fabrika, aslında, Baba Kamacıyan adında bir Ermeni tarafından kurulmuştu. Kırk kadar atölye halinde çalışan bu kuruluş, 1873 yılında Vertik Efendi namında birine devredilmişti. Vertik Efendi de fabrikalaşma çabası sonucu Tubini’lerden aldığı kredileri ödeyemez duruma girmiş ve sonunda fabrika Tubini’lerden Aristide Tubini’ye kalmıştı.” (Kazgan,1999;87)

Osmanlı’da birçok maden yabancılar tarafından işletiliyordu. Gündüz Ökçün’ün tespitlerine göre, 1870-1911 döneminde verilen maden fermanlarının dağılımı şöyleydi: Türk: 102; Azınlık: 66; Yabancı: 101; Türk ve azınlık: 5; Yabancı ve Türk: 1; Yabancı ve azınlık: 7; Toplam 282. (Gündüz Ökçün, “XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Maden Üretiminde Türk, Azınlık ve Yabancı Payları,” *Abadan’a Armağan*, 1969, s.809)

Bu madenlerden bir örnek, Ereğli İşletmesi idi. “Ereğli Kömür Rıhtım ve Liman İşletmesi imtiyazına sahip olan şirket, Yanko Bey Yoannides’e 11 Cemaziyelahir 1311 (1896 Mayıs) tarihli Ferman-ı Ali ile verilen imtiyaz üzerine kurulmuştu. Kurucuları arasında, Fransız ve Belçikalı sermaye sahipleri yanında, Osmanlı azınlıklarından ünlü iş adamları da vardı. Nitekim Yanko Yoannidis de bunlardan biri idi.” (Kazgan,1999;213)

19. yüzyılın ikinci yarısında tarımda da geleneksel ilişkiler değişiyor, kapitalizm tarımda etkisini artırıyordu. Özellikle İngiliz sermayedarlarının Ege Bölgesi’nde kurdukları çiftlikler önemliydi. Orhan Kurmuş’un tespitlerine göre, daha 1868 yılında İzmir yakınlarında tarıma elverişli bütün toprakların en az üçte biri İngiliz sermayedarlarının tapulu mülkü olmuştu. (Kurmuş,1977;114). 1878 yılında ise “İzmir yakınlarındaki tarıma elverişli bütün toprakların 41 İngiliz tüccarının eline geçmiş olduğu bildirildi.” (Kurmuş,1977;115) Örneğin, A.O.Clarke isimli bir İngiliz, Kuşadası’nda 72.000 dönüm arazi almıştı. W.G.Maltass isimli bir İngiliz’in aldığı arazi 122.592 dönümdü. D.Baltazzi ise 247.000 dönüm arazi edinmişti. Orhan Kurmuş, İngilizler’in Batı Anadolu’da satın aldıkları toprakların 2,4 – 2,8 milyon dönüm olduğunu tahmin etmektedir. “Buna Rus, Ermeni ve Yahudilerin eline geçen toprakları da eklersek toplamın 5 ile 6 milyon dönüm arasında olduğunu sanıyoruz.” (Kurmuş,1977;116-117)

İzmir’li bir Levanten aile olan Baltazzi ailesinin tarım sektöründeki yatırımları da önemlidir. Baltazzi ailesi 1746 yılında Venedik’ten İzmir’e geldi ve yerleşti. Bu Levanten aile ticaret, madencilik, bankerlik, bankacılık, turizm, inşaatçılık, denizcilik ve tarım alanlarında yatırımlar yaptı. Ailenin

Ayvalık, Foça, Aliağa, Menemen, Bergama, Turgutlu, Söke, Akhisar, Tire, Bornova, Buca, Aydın, Edremit, Yalova ve Mısır'da geniş arazileri vardı. Günümüzün Aliağa'sının hemen hemen tamamı Baltazzi Çiftliği arazisiydi. 19. yüzyılda Batı Anadolu'nun en büyük toprak sahibi veya tarım burjuvası, Baltazzi ailesiydi. (Abdulkerim Çalışkan-Ünal Eryılmaz-Mehmet Oğlakçı, "19. YY Osmanlı Ekonomisinde Galata Bankerlerinin Rolü: Baltazzi Ailesi Örneği," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11 (2), 2021, s.973-974)

Tarımda etkili olanlar arasında gayrimüslim sermayedarlar da vardı. "Tarımda bir de azınlıklar gerçeği vardı: Bunlar, en mümbit ve sulak arazileri ele geçirmişler ve bol ürünler sayesinde kısa zamanda zenginleşerek, en ileri tarım teknolojilerini kullanma olanağını elde etmişlerdi." (Kazgan,1999;77) "Hükümet 2 Muharrem 1872 tarihinde İstanbul, Marmara adaları ve bu kente üç saat mesafede bulunan bütün yerlerdeki tütün inhisarını işletmek imtiyazını, senedi 100,000 altın lira karşılığı ve beş yıl müddetle zamanın meşhur Galata bankerleri'nden Kristaki ve Zarifi'ye vermişti." (Kazgan,1999;106)

Bu dönemde kurulan bankaların hemen hemen tamamı da yabancı sermayedarlara aitti. (Erol Ortabağ, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*, Türkiye Bankalar Birliği Yay., İstanbul, 2018, s.254,291-308)

1908 yılına gelindiğinde, Osmanlı'da Avrupalı, Levanten, Rum, Ermeni, Yahudi sermayedarlardan oluşan güçlü bir burjuvazi vardı. Türk ulusal kimliğinin henüz gelişmediği koşullarda, Müslümanlar arasında "burjuva" sayılabilecek insan sayısı son derece sınırlıydı. Müslümanların büyük bölümü küçük üretici köylü ve esnaftı. Osmanlı burjuvazisinin çıkarları, Osmanlı'yı bağımsız bir devlet yapmayı gerektirmiyordu. Osmanlı burjuvazisi, tam tersine, Avrupalı devletler ve sermayedarlarla tam bir çıkar ve işbirliği içinde, Osmanlı'nın parçalanması için çaba gösteriyordu. Ancak bu çaba Kurtuluş Savaşı sayesinde başarısızlıkla sonuçlanınca, Osmanlı burjuvazisi büyük darbe yedi. Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık mücadelesi olmanın ötesinde, Osmanlı burjuvazisinin ekonomik, toplumsal ve siyasi hakimiyetine de son veren bir mücadeleydi.

1908 öncesinde Osmanlı Devleti'nin bu işbirlikçi burjuvaziye karşı önemli bir tepkisi olmadı.

Osmanlı Devleti'nin 1839 yılında ilan edilen Tanzimat'tan önce maddi sıkıntıyla karşılaştığında epeyce sıklıkla başvurduğu bir yöntem, "müsadere" idi. Devlet, özellikle gayrimüslim azınlıkların malvarlığına el koyabiliyordu. "Padişahın okçubası Halet Efendi boşalan ve bir türlü dengeye sokulamayan devlet hazinesine varidat sağlamak için, başta Rumlar olmak üzere, ticaret ve diğer iktisadi faaliyetler yolu ile kısa zamanda zenginleşmiş kişilerin hemen tümünü bir bahane ile 'ihanet-i vataniye' suçundan idam ettirip bütün mal ve mülklerini devlete varidat kaydettiriyordu." (Kazgan,1999;36) Bu uygulamaya 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ile son verildi.

Ekonomik olarak önemli bir güce ulaşan gayrimüslim burjuvazi, siyasi alanda da söz sahibi olma çabasına girdi. Rum kökenli burjuvazi için bunun yolu, Osmanlı'nın parçalanıp Yunanistan'ın büyütülmesiydi. Ermeni kökenli burjuvazi için ise Hınçak ve Taşnaksutyun gibi örgütler öncülüğünde bir Ermenistan kurulmasıydı. Yahudi kökenli burjuvazi ise, Osmanlı'nın parçalanmasına karşı çıkıyor, çeşitli kanalları kullanarak siyasi gelişmeleri etkilemeye çalışıyordu.

Rum kökenli burjuvazi, bu siyasi amaçlarına ulaşabilmek için Osmanlı-Yunan savaşında (1897) ve Balkan Savaşı'nda Yunanistan'ı aktif olarak destekledi. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi sonrasında, Osmanlı uyruklu Rumlar, Yunan işgal kuvvetlerine maddi ve manevi olarak büyük bir destek verdi.